

TILL MONIKA FAGERHOLM

Damer och herrar.

Kära pristagare.

Ibland kan det verka som att författare, i jämförelse med andra människor, är besatta av en starkare förfäran eller större förundran inför alltings ändlighet. Eller är det någonting givet i själva språket, diktens egentliga och ofrånkomliga ämne? Kanhända är det ibland så, att man som läsare vill få en känsla av förlust och saknad bekräftad och att man därför helt enkelt finner det man söker.

En del författare lyckas hur som helst ge uttryck för en tillkämpad försoning. Andra stretar emot, in i det sista. Söker tappert efter nya medel att lindra sina plågor, tänjer språket att överskrida gränser som vi vant oss vid att se som oöverstigliga predikament.

Svenska Akademien premierar ibland sådana ansträngningar. Förhoppningsvis inte för att uppmuntra en föreställning om en bestående ordning, snarare för att tillvarata den värdefulla spänningen mellan tradition och förnyelse.

Nordiska priset är ett sådant tillfälle. En ljus och glädjande tilldragelse som vi är här idag för att fira.

Så vad vore mer lämpligt än att berätta en så kallad "rolig historia"?

Författaren Peter Kihlgård beskriver i sin senaste bok en enkel scen ur vardagen, den utspelas i ett kök hemma hos en familj; en händelse av komisk karaktär äger rum och föranleder författaren att göra en filosofisk reflektion, som i sin tur kan leda vidare till en mer specifik berättarteknisk frågeställning, eller - varför inte? – en hel litteraturteoretisk diskurs.

Den har rubriken *Storytelling*.

Så här lyder historien:

En man som varit på kalas föregående kväll sitter vid frukostbordet med sin familj och brottas med en skoningslös baksmälla. Hans fru ber honom upprepade gånger att skicka leverpastejen utan att mannen reagerar. Till sist tryter tålamodet och hon ropar högt: "Älskling, leverpastejen!" varvid mannen reser sig tvärt ur stolen och hojtar: "Hurra! Hurra! Hurra!"

Frågan som ställs lyder:

Blir en sådan historia roligare om man vet att personen som mannen varit med om att fira föregående kväll kallas "Pastejen":

Svaret är nej.

Alltid: Nej!

Den fråga som författaren ställer och själv besvarar med tvärsäker auktoritet kan tyckas bisarr, eller påhängd för att problematisera något som egentligen borde vara ganska enkelt. Men det är det förstås inte.

Det är i själva verket den sortens frågor som varje författare dagligen och stundligen ställer sig. Vad behöver vi veta? Vad vill vi veta? Vad kan vi rimligtvis veta?

Vi har alltså att göra med berättandets elementära saker. Som till exempel tajming. Men vi ska inte fördjupa oss alltför mycket i de misstag som berättaren av en sådan historia kan begå. Man kan ju, som antytts, fördjupa sig i den gestalt som bara omnämns i förbigående, mannen som kallas "Pastejen", och göra en återblick om hans liv och leverne. Det kan man ägna sig åt en god stund. Energier skulle dock hamna på villospår. Frukostens ljudliga hurrande skulle framstå i en helt annan dager. Man skulle göra sig skyldig till ett så kallat västgötaklimax.

Man skulle, helt enkelt, förstöra en bra historia.

Eller, är det kanske så, att man kan ta den lilla historien i pant för att göra något annat, något mer vittsyftande, som att skriva en hel roman?

Kära pristagare, jag antar att du som författare och förnyare börjar ana vart det här lutar. I en intervju som du gjorde för ett antal år sedan i en svensk tidning sa du en sak som jag noterade med stor förtjusning. Du sa givetvis andra saker också, som jag glömt. Just detta yttrande tog jag dock till mig, av det enkla skälet att det beskrev en drastisk sanning. En sanning av den sort man vill säga själv.

Du sa: "Att skriva en roman är ett bra sätt att förstöra en historia." Nu, Monika, borde jag förstås ge dig en blick för att kolla om vi är överens, om du idag vill kännas vid detta yttrande. Jag minns inte i vilken tidning det var, eller ens vilket århundrade. Risken att du idag skulle ställa dig tveksam, eller till och med avvisande, får jag vara beredd ta.

Om det nu skulle visa sig att du aldrig gjort dig skyldig till detta yttrande, så, egentligen - desto bättre. Då säger jag det själv: "Att skriva en roman är ett bra sätt att förstöra en historia."

Det låter tillspetsat, så som det gärna kan bli när man försöker få till effektfulla one-liners i en intervju. Men bakom det slagkraftiga kan man ana ett credo, en estetik. Man kan säga att en stor del av romanförfattandets mening ligger förborgad i detta konstaterande.

Vad en bra historia är fick vi nyss exempel på. Den har konturer, är gärna svart-vit, den har en början och ett slut. Den kan åskådliggöra ett problem, en konflikt, ge prov på människans motsägelsefulla natur. Men lika ofta kan den tjäna låga syften, framhålla mänsklig svaghet, generande lyten, pinsamma tillkortakommanden, gärna hos ett grannfolk, en avvikande människosort, eller bara en individ ur en annan grupp.

En bra historia kan bekräfta alla våra sämsta fördomar. Den undviker komplikationer, den vill vara effektiv, instrumentell, operativ, socialt kompetent, den måste tysta andra med sitt övertygande sätt. Den får inte tveka, inte stå i ett hörn och mumla. En bra historia har helst betyg både från Teknis och Handels.

I och med detta har vi också gett en bra roman en negativ, eller åtminstone indirekt definition. Bland många tänkbara. Varje definition av en bra roman är ett provisorium, en tillfällig överenskommelse. Och en bra roman måste inte alltid vara en bra historias motsats. Men påfallande ofta tycks den vara just det.

En romanförfattare som tar sin konst på allvar hyser förhoppningen om att varje bok ska uppfattas som ett inlägg i ett sedan många hundra år tillbaka inlett samtal; en dialog där det är en dygd att inte ordagrant upprepa vad föregående talare sagt. Eller, än viktigare: en dygd att inte upprepa vad man själv alldeles nyss yttrat.

En hög men inte orimligt hög ambition. Dock så pass hög att den kan bli påfrestande och ge upphov till desperation och varför inte också destruktivitet.

I en sönderslagen berättelse uppstår nya sammanhang och förbindelser, nya och större friheter, den tvingar fram ett mer inkluderande skrivsätt, upprivna överenskommelser, ifrågasatta påståenden, generösa utvecklingar, återblickar, tidsförskjutningar, omkastade ordningsföljder, ja, allt för att alstra den märkvärdiga energi som någon vill kalla för en livskänsla, en annan för sanning.

Den så kallade verkligheten brukar ju annars anses som många bra historiers största fiende. Särskilt när denna verklighet gör anspråk på att vara identisk med Sanningen.

Men det vi antyder här är emellertid något annat, att *dikten* skulle kunna förstöra en bra historia. Och mer än så – att det skulle vara någonting gott och till och med önskvärt att dikten utför denna förstörelsegärning.

Jag återgår således till dina böcker för att se efter om det här resonemanget har någon som helst relevans. Att söka efter spillrorna av en sönderslagen anekdot i "Underbara kvinnor vid vatten" kan erbjuda svårigheter. Vad kan det vara som du så framgångsrikt förstört där? Eller är det så att du klamrar dig fast vid den där pontonbryggan och undviker att sugas ner i det lockande fördärvet?

Det var den första bok jag läste av dig, och den väckte en omedelbar känsla av förtrogenhet: med ett citat av T.S. Eliot, underbara kvinnor som pratar finlandssvenska, vatten, Udden, en utombordare vid namn Evinrude, Andra Udden, ung vänskap med allt vad det innebär av missförstånd, förhoppningar och avvikande uppfattningar om vad som hänt och inte hänt. Olika stadier av kärlek, mer eller mindre instabil. Alla som hört en sjöjungfru skrika, vet vad jag talar om.

Den här boken förstör egentligen ganska lite. Den bygger upp desto mer. Frammanar. Utan att dementera sig själv. Men kanske är den ett steg på vägen mot den insikt du senare så drastiskt skulle uttrycka i den där tidningsintervjun? Jag antar det och kollar vidare.

Bara ett par kapitel in i "Den amerikanska flickan" blir det bingo. Vad ringer i öronen, om inte Melanie Safkas gamla hit från slutet på 60-talet: "Look what they've done to my song, mama". I din fria översättning: "*Titta mamma, de har förstört min sång...*"

En dikt fördärvad. Av vem? Av vilka?

Författaren till detta gåtfulla universum gör en versrad om förstörelse till en så stark refräng att den får präglade en hel berättelse och till slut också stå som emblem för en konstnärlig metod.

Här finns en samlande anekdot, en historia som kunde bli berättad kort och koncist, i en tidningsnotis om en tragisk händelse, följd av en till, och ytterligare en. Olycksfall eller missgärningar? Saken är inte helt utredd ännu, men dock - ond bråd död är det. Allt som behövs för att berätta en så kallat bra historia.

Men här får den växa fram ur minnen, riktiga och oriktiga, barnsliga fantasier, lekar och förväxlingsnummer i en trakt som beskrivs som en skog, ett träsk och några villor,

lika konkret som svävande i sitt sagoskimmer. Påståenden tynar bort och återuppstår, rykten bekräftas och dementeras, och tiden, det *nu* som varje berättelse upprättar blir här ett exempel på det man kallar ett *utvidgat nu*, ett skrivet nu som omfattar alla kända tempus, ett expanderande och inkluderande nu, som övervinner trista predikament som början och slut, liv och död. Ett flöde som i lyckliga stunder kan desarmera vår förväntan på konventionell tajming. Löften sviks och läsaren bedras.

Kanske är det helt enkelt ett sätt att hantera en blandning av förundran och förfäran inför alltings ändlighet, att gestalta en konstens egen tidsuppfattning, någonting man kunde kalla ett *nådens nu*.

Ja, sannerligen, så kan en bra historia förstöras och en bra roman berättas. Ett konstaterande som lika väl kunde gälla "Glitterscenen". Romanen, inte som anekdot eller utsaga, inte som förmedlare av vetande, men som en lustfyllt gestaltad kunskapsprocess. En dubbel process som inte bara frambringar kunskap, utan också utgör ett vetande i sig. Väsentligt sådant, särskilt i en epok som vill förvandla till och med de yttersta tingen till enkla och behändiga berättelser, genom ett ovärdigt förminskande och förakt för "*det som tillhörde sådant hårt i själen som inte kunde vävas historier av*".

Nyhetsmänniskor brukar skämtsamt säga att man aldrig ska kontrollera sanningshalten i en bra historia. Om också dikten kan vara en bra historias värsta fiende kan man följaktligen slå fast att vi faktiskt här står inför ett sammanhang där dikten gör gemensam sak med verkligheten. Ett unikt och minst sagt uppseendeväckande fenomen.

Ty förhållandet mellan det vi kallar dikt och det vi kallar verklighet är ju ett förhållande som med all rätt kan beskrivas som instabilt. Det hör till sakernas ordning och är inget att beklaga. Tvärtom. Man bör ta detta dåliga förhållande som en garant för många viktiga funktioner. Att hålla dikt och verklighet åtskilda är väsentligt för våra ändå begränsade möjligheter att förstå varandra. Alla försök att normalisera denna usla relation måste därför stävjas, de du bör aldrig bli ett, hur de än trånar efter varandra. De är och ska vara gifta på olika håll. För det är nu så krångligt här i världen, att både Dikten och Verkligheten gör samma anspråk på det vi kallar Sanningen.

Klas Östergren